

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Римарчук Ольги Вікторівни на рукопис дисертаційного дослідження Зайцева Дмитра Олександровича на тему: «Реалізація принципу пропорційності при обмеженні права особи на недоторканість житла чи іншого володіння» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Вивчення тексту поданої на захист дисертації та наукових праць її автора – Зайцева Дмитра Олександровича, опублікованих за темою дисертації, дає підстави зробити такі висновки.

Актуальність теми дисертації. Засади кримінального провадження відображають сутність, зміст, структуру та форму кримінального провадження. Зміст засади недоторканності житла та іншого володіння особи у кримінальному провадженні вимагає визначення напрямів її реалізації у правозастосовній практиці. Проте межі, способи та дотримання балансу між суб'єктами, уповноважені на її обмеження та чий інтереси можуть бути обмежені залишаються не вирішеними. Цим і визначена актуальність обраної дисертантом теми, що безперечно є аргументованою.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації забезпечується цілісністю дисертаційної роботи, викладений матеріал в якій комплексно розкриває проблему дослідження. Роботу характеризує системність підходу до вирішення поставлених завдань, логічна побудова й аналіз причинно-наслідкових зв'язків. Всі підрозділи дисертації органічно пов'язані між собою, а кожен наступний підрозділ логічно продовжує проведене в попередньому дослідження, поглиблює наукову розвідку, послідовно розв'язуючи визначені здобувачем завдання.

Схвальної оцінки заслуговує використання Зайцевим Д.О. широкої джерельної бази та обсяг проаналізованого фактичного матеріалу, законодавчих та нормативно-правових актів, статистичної інформації за темою дисертаційної

праці. Список використаних джерел охоплює 213 найменувань, з них 26 – іноземною мовою, які було узагальнено, систематизовано та кваліфіковано опрацьовано автором.

Висновки та рекомендації, сформульовані здобувачем, є достовірними, що підтверджується відповідними актами про впровадження результатів дослідження. Зокрема, пропозиції, сформовані у дисертаційному дослідженні, були використані у законодавчій та практичній діяльності, впроваджені в освітній процес, що підтверджено відповідними актами впровадження.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів. Ознайомлення зі змістом дисертації здобувача дозволяє стверджувати, що визначена у вступі мета успішно досягнута, а окреслені завдання виконані. Це знайшло відображення в основних положеннях роботи, які сформульовані автором особисто і характеризуються певною науковою новизною.

Реалізація згенерованої Зайцевим Д.О. наукової розвідки обраної проблеми відображена в науковій новизні дослідження, яка полягає в розробці концептуальних положень реалізації принципу пропорційності при обмеженні права особи на недоторканість житла чи іншого володіння. До основних положень наукової новизни належать наступні: обґрунтовано, що принцип пропорційності є окремою гарантією права особи на недоторканність житла чи іншого володіння та вироблено положення щодо його реалізації в правозастосовній діяльності слідчих, прокурорів, адвокатів і суддів, а також нормотворчості; доведено необхідність розв'язання системної проблеми, яка полягає в неправильному застосуванні слідчими суддями стандартів доведення під час розгляду клопотання про обшук, шляхом реалізації стандарту доведення «достатня підстава», а не «обґрунтована підозра» чи «поза розумним сумнівом», як це здійснюють слідчі судді в переважній більшості випадків; аргументовано доцільність запровадження в кримінальному процесуальному законодавстві України можливості оскарження ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, а також результатів проведеного обшуку особою, право на недоторканність житла чи іншого володіння якої зазнало

обмежень; висвітлено недоліки КПК України в контексті суб'єктів, уповноважених на проникнення до житла чи іншого володіння особи в позасудовому порядку, їх процесуальних повноважень, а також використання отриманих ними фактичних даних у кримінальному процесуальному доказуванні. Запропоновано удосконалити порядок обмеження права особи на недоторканність житла чи іншого володіння, доповнивши КПК України окремою нормою, яка врегульовувала б проведення обшуку житла чи іншого володіння особи в невідкладних випадках; запропоновано вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства України щодо реалізації принципу пропорційності під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у житлі чи іншому володінні особи шляхом фіксування розгляду слідчим суддею клопотання про дозвіл на їх проведення за допомогою аудіо- та відеозапису, з дотриманням вимог режиму секретності, конкретизацією в ухвалі про дозвіл на обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи дій, які можуть здійснювати уповноважені суб'єкти в межах втручання. Удосконалено зміст засади верховенства права в кримінальному провадженні шляхом розширення її юридичних властивостей критеріями принципу пропорційності; теоретичні напрацювання та практичні рекомендації, які забезпечують належну реалізацію принципу пропорційності під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи та стосуються реалізації права особи на професійну правничу допомогу, вилучення майна, фіксації обшуку за допомогою технічних засобів, а також ознайомлення особи, яка зазнала втручання, з матеріалами, отриманими в межах зазначеної слідчої (розшукової) дії; підстави, порядок проведення та форми фіксації слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, під час проведення яких обмежується право особи на недоторканність житла чи іншого володіння; особливості оцінки, перевірки та використання в кримінальному процесуальному доказуванні фактичних даних, отриманих за результатами слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, які обмежують право особи на недоторканність житла чи іншого володіння. Та дістало

подальший розвиток наукові положення щодо реалізації принципу пропорційності при обмеженні прав і свобод у кримінальному провадженні, зокрема свободу й особисту недоторканність, недоторканність права власності, справедливий суд, права на професійну правничу допомогу тощо; наукові положення з удосконалення процесуальних повноважень учасників кримінального провадження, які обмежують право особи на недоторканність житла чи іншого володіння у зв'язку з проведенням відповідної слідчої (розшукової) та негласної слідчої (розшукової) дії; наукові положення з удосконалення норм КПК України й узгодження їх з нормами Закону України «Про Національну поліцію», а також іншими нормативно-правовими актами, які регулюють правовий статус уповноваженої службової особи при застосуванні тимчасового запобіжного заходу у вигляді затримання особи; доктринальні пропозиції з удосконалення критеріїв відмежування обшуку від інших слідчих (розшукових) дій, які обмежують право особи на недоторканність житла чи іншого володіння, зокрема огляду та слідчого експерименту, оскільки проведення огляду та слідчого експерименту на підставах і в порядку, передбаченому для обшуку, не враховує специфіку цих слідчих (розшукових) дій і може перешкоджати повноті й усебічності досудового розслідування.

Констатуємо, що в дисертації представлено всі необхідні рівні наукової новизни отриманих Зайцевим Д.О. результатів дослідження.

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях. Повнота викладення наукових результатів дисертації підтверджується тим, що основні положення та результати дисертаційного дослідження викладені в десяти наукових публікаціях, серед яких чотири статті, опубліковані в юридичних фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, одна стаття – у міжнародному науковому виданні та п'ять тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам п. 11 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого

постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 167 зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 № 979 та від 09.06.2021 № 608 (в редакції від 01.07.2021).

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Отримані результати розширюють і доповнюють теоретичні та наукові аспекти дослідження проблемних питань із кримінального процесу України, а теоретичні положення, пропозиції, висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у науково-дослідній сфері, зокрема як підґрунтя для подальших досліджень і вирішення теоретичних питань, пов'язаних з удосконаленням реалізації принципу пропорційності при обмеженні права особи на недоторканість житла чи іншого володіння. Також результати дослідження можуть бути використані під час проведення різних форм занять зі здобувачами ступеня вищої освіти бакалавра та магістра денної та заочної форм навчання за такими навчальними дисциплінами: «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Докази та доказування у провадженнях про кримінальні правопорушення», «Процесуальні документи в кримінальному провадженні», «Складання процесуальних документів на стадії досудового розслідування», «Кримінальна юстиція: правові доктрини та принципи правотворчості» та «Практика Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні».

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання їх у правотворчій діяльності – під час розробки й удосконалення актів національного законодавства, за допомогою яких здійснюється правове регулювання принципу пропорційності при обмеженні права особи на недоторканість житла чи іншого володіння; у правозастосовній практиці – для вдосконалення діяльності суб'єктів забезпечення реалізації принципу пропорційності при обмеженні права особи на недоторканість житла чи іншого володіння.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку

використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 267 сторінок, з них основний текст – 203 сторінки, список використаних джерел – 213 джерела на 25 сторінках та 3 додатки на 25 сторінках.

Структура дисертації побудована логічно і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань. Дисертація оформлена відповідно до Вимог оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40.

Анотація дисертації відповідає встановленим вимогам та є узагальненим коротким викладом її основного змісту, в якій представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та практичного значення, що дає повне уявлення про виконану здобувачем роботу.

Зауваження та дискусійні положення щодо оформлення та змісту дисертації.

Разом з тим, позитивно оцінюючи зміст дисертації, він містить положення, що мають дискусійний характер та потребують уточнення або додаткової аргументації автора.

1. Автору необхідно більш рельєфно визначити власну позицію місця принципу пропорційності у системі засад кримінального провадження, визначених Главою 2 КПК України. Зокрема, рецензенту так і не зрозуміло на якій позиції залишився дисертант: принцип пропорційності є елементом верховенства права відповідно до рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2012 від 25.04.2012 р., чи його необхідно визнавати як самостійну засаду.

2. Доволі сумнівною є позиція автора щодо заборони залучення як понятих осіб, які мають «міжособистісні стосунки з уповноваженою особою, яка виконує ухвалу», оскільки критерієм недопущення особи залучити її як понятого є її зацікавленість. Наявність таких стосунків не є ознакою зацікавленості. Якщо слідувати авторському твердженню, чому таке обмеження поширюється виключно на осіб, які ведуть кримінальний процес і не поширюються на підозрюваних і потерпілих.

3. Пропозиція дисертанта щодо недопустимості формальної участі понятих, на думку рецензента, є недоречною, оскільки формальна участь понятих в апріорі неможлива, бо їх участь є імперативною, відповідно до ч.7 ст. 223 КПК України. Імовірно автор намагається наголосити на проблемі неналежного виконання понятими своїх повноважень. За таких обставин, варто тоді більш детально зануритися у дослідження інституту понятих, процесуальний порядок добору кандидатів чи доцільність існування у кримінальному процесуальному законодавстві таких суб'єктів.

4. Автору бажано у тексті дисертації чи під час прилюдного захисту обґрунтувати власну позицію щодо застосування «безперервного відеозапису» під час обшуку. Оскільки зазначена слідча (розшукова) дія передбачає великі часові затрати (і це без урахування трьох годинного очікування адвоката (захисника), крім цього, технічні можливості будь-якого приладу на теперішній час не відповідають запропонованим вимогам.

Проте, висловлені зауваження мають дискусійний характер і не впливають на позитивну оцінку наукової та практичної цінності результатів дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

Дисертацію написано державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. Дисертаційне дослідження Зайцева Дмитра Олександровича містить посилання на використані автором джерела та літературу відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав та академічної доброчесності. Всі випадки використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені у належний спосіб. Аналіз змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації свідчить, що вимоги щодо академічної доброчесності дисертанткою дотримано. Порушення і академічної доброчесності не виявлено.

Загальна оцінка кваліфікаційної наукової праці.

Дисертація Зайцева Дмитра Олександровича «Реалізація принципу пропорційності при обмеженні права особи на недоторканість житла чи іншого володіння» є самостійним та логічно завершеним дослідженням, виконаним

особисто дисертантом на високому теоретичному рівні у вигляді кваліфікаційної наукової праці. Дисертація містить науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати, характеризується єдністю змісту та свідчить про особистий внесок автора в юридичну науку.

Актуальність і рівень розкриття поставлених проблем, новизна дисертації і ступінь обґрунтованості винесених на захист наукових положень, повнота їх апробації повністю відповідають відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Зайцев Дмитро Олександрович, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

Професор кафедри кримінального процесу

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент



Ольга РИМАРЧУК